

ІСТОРІЯ СЕЛА ВЕРБОВА

Вербів — розташувавсь 11 клм. на північ від Бережан. Село нараховувало 500 дворів, в яких жило приблизно дві з половиною тисячі людей. Географічне місце села, віддаленого від головних шляхів з утрудненим, заболоченим доїздом — зберегло його від чужих впливів. Господарства, побудовані тісно, одне біля одного, оточені садами, творять чудовий краєвид з квітучими деревами, що нагадує Шевченкове „неначе писанка село”. Чистота мешканців віддзер-

калювалась у старанно пообілених хатах і огорожах. Населення майже на сто відсотків українське, за винятком п'яти польських та кількох жидівських родин, що поселились тут під час австрійської займанщини. Починаючи від „Весни Народів” 1848 р., національна свідомість населення зростає і досягає вершка в час відновлення Української Держави — 1918-1919 років. Через свою свідомість, мешканці села зазнали дуже багато знущань і лиха від окупантів, які неначе втомлюючись пригнічувати наш народ, чергувались один за одним на наших землях.

Як більшість сіл Бережанщини, село Вербів виводить свій початок з часів нашої княжої доби. За татарського лихоліття село було зруйноване татарами. Частина населення, що не була знищена або забрана в полон, залишила руїни і поселилась яких два клм. далі на північ — на новому місці, яке в той час творило більш природний захист від напасників. Нове місце — це була велика малодоступна балка, оточена стрімкими горбами. Два джерела здорової води, що випливали з двох протилежних горбів і збігалися посеред оселі в одне русло, забезпечували населення водою. Неурегульоване русло розпливалося в нижній частині долини, покритої непрохідними водоростами, і там можна було заховатись від ворога. Ще й тепер після дощу є місця, в яких можна застрягти в болоті по коліна. Нова оселя зберегла попередню назву „Вербів” — взяту мабуть від невибагливої деревини, що натрапивши вогку землю, ще й нині домінує серед дерев вздовж русла обох потоків у селі. За австрійських часів офіційна назва села в ґрунтових книгах була „Новий Вербів”; однак селяни тієї назви не вживали, а казали — „Вербів”.

Ґрунт первісної оселі дуже урожайний, на ньому вирощують і в наш час яринні культури. Під час польових робіт селяни знаходили там частково пошкоджений давній посуд та інколи й інші предмети. В 1927 р. на „Старім Вербові” (так звуться тамтешні поля) господар Теодор Копаниця, натрапив на закопаний скарб із срібними клейно-

дами та дорогоцінними відзнаками. Тодішній представник забезпеченого Т-ва „Дністер” у Львові Теодор Гевко, завіз частину знайдених предметів до музею „Наукового Товариства ім. Шевченка” у Львові, де знавці старовини устійнили, що скарб походить з 17-го сторіччя, та що його власником був, мабуть турецький або татарський військовий старшина. Про цю знахідку була згадка в журналі „Життя і знання” з 1928 р. За переказом, посеред Старого Вербова під горбком, з якого випливає джерело — колись стояла церква.

Мешканці первісної оселі користувались єдиним у той час шляхом вздовж потоку, що випливав із села в східному напрямі вливаючись у Золоту Липу. Саме в тому місці той шлях єднався із шляхом, що проходив біля сіл Біща, Шумлян і Лапшина, в напрямі Бережан. Між Вербовом і селами Стриганці та Біще стояв у давнині великий дубовий ліс, про що й досі свідчать товстелезні пеньки. Від того лісу походить назва „За дубиною”, що стосується до піль по сусідстві з полями села Біща.

З кінцем 14-го ст. шляхетсько-королівська Польща загарбала наші землі. Народ потрапив у тяжку неволю шляхти, що закінчилась аж з приходом Австрії в кінці 18 ст. Австрійський уряд в першу чергу, привернув народів гідність людини. До того часу власник села, шляхтич був паном життя і смерті селянина. Час панщини не був обмежений; передане селянинові паном поле на прожиток, не було власністю селянина; пан міг кожної хвилини його відібрати. Австрійський уряд обмежив час виконання панщини, за селянами залишив на власність ґрунти, якими вони доти лише користувались, а право суду — передав австрійським окружним урядам. Як оповідали старі люди, з приходом Австрії панщину мав відробляти лише голова родини, інші члени родини могли працювати на своєму ґрунті для себе.

* * *

Приблизно з кінцем 17-го сторіччя, селяни купили у якомусь перемишлянському селі матеріал зі старого костела, з якого побудували у Вербові церкву. Вона простояла до 1936 року, коли її розібрали і вимували нову.

Весна Народів — 1848 р.

Оповідать, що мешканці села Вербова не повірили вісткам про скасування панщини. Довелось урядовому післанцеві з „циркулу” (окружний уряд) в Бережанах закликати селян, щоб покидали працю на панських ланах. Це діялось через кілька днів після проголошення цісарського маніфесту. Яка ж була реакція селян на ту вістку? Ще заки повернулися з поля до дому, зійшлися в церкві, щоб подякувати Творцеві за повернення втраченої свободи. Подію з 1848 року відзначено поставленням на горбі біля церкви кам'яного хреста з відповідним написом. Єдиними живими свідками тієї події залишилися чотири смереки, посаджені того дня біля хреста. З того часу цей день село обходило з пошаню, рівною Великоднєві. Почуття народу віддзеркалюються в словах гагілок:

„Ой сивая зазуленько, закуй же нам веселенько,
Як єс тогди закувала, як панщина перестала.
А вже тії пішли в кути,
Що носили на нас пруті!

Чия воля, чия яка, господарська все однака,
Щоби файку закурити, та й до корчми іде пити”

З прилученням Галичини до Австрії наступило не тільки обмеження шляхетської сваволі над простим народом, але й зроблено перші кроки в напрямі освіти і економічного піднесення народу. На початку 19 ст. за вказівкою Єпископату у Львові, у всіх парохіях зорганізовано парохіяльні школи. Парох та дякоучитель були зобов'язані вчити грамоти і релігії. Нагляд над школами мали деканати. Врешті австрійський уряд видав закон про примусове навчання в початкових школах. У Вербові вже в 1865 р. громада збудувала будинок для вжитку школи, та приміщення для вчителя. Брак джерельних матеріалів, щоб подати прізвиська вчителів, але згадують селяни про вчителів Стецького і Татуха, що мали вчити у 1880-их роках.

Таким чином початки національної самосвідомості серед народу — дало наше духовенство. З шематизмів львівської Архиепархії довідуємось, що в 1870-их роках, парохом у Вербові був о. Івасечко, відтак о. Любінецький, а від 1904 р. о. Василь Кушнір. Зростанню національної свідомості села, сприяла заснована в 1895 р. читальня „Просвіти”, що мала власне приміщення біля шкільного будинку. Село дало активних просвітян місцевих громадян, таких як Дмитро Походжай, Теодор Баківич, Гринько Походжай, Теодор Яцків, Андрій Турчин, Теодор Гевко, Іван Кондрат. Вже в 1890-их роках у село приїжджали з Бережан інтелігенти, провідники повітових культурних та економічних установ і виступали в читальні з відчитами та доповідями. На початку нашого століття з приїздом на парохію о. Василя Кушніра — село поступило стомилевими кроками в культ-освітньому та господарському секторі. Отець Василь Кушнір — активний український патріот, при тому незвичайно тактовний і спокійний, кожного вмів заохотити до праці. Він був душею всього села. Великим здобутком для села була також родина управителя школи директора Івана Петрицького, з якою він прибув до Вербова у 1910 р., як і родина молодого вчителя Ілярія Бабуняка.

З їхнім приходом посилилася праця над піднесенням на вищий щабель культури та знання мешканців села. Управитель школи Іван Петрицький відомий у повіті як визначний український патріот, крім школи працював у читальні, в заснованому ще перед його приходом — молодечому т-ві „Січ”. Спільно з о. В. Кушнірем він організував касу „Райфайзенку”, гурток „Сільського Господаря”, охоче давав селянам поради. Учитель Ілярій Бабуняк заснував церковний дитячий хор. Директор Іван Петрицький виховав двох своїх діток, сина Євгена, який молодим січовим стрільцем — загинув смертю героя в боях над Стрипою в селі Соснові 1916 р. і дочку Стефанію, що пішла слідами батька і вчителювала в Вербові. В тих часах читальня „Просвіта” і гурток

„Сільського Господаря” об’єднували старше громадянство, а в „Січі” гуртувалася молодь. Мета була одна — поширення самоосвіти і національної свідомости серед членства та загалу села. „Січ” змагалася з пожежами — вогнем, але дбала також і про частковий військовий вишкіл. Першим кошовим „Січі” був громадянин Квасниця, а від 1910 р. — Теодор Бакович син Гната, інтелігентний, і енергійний провідник молоді. Він переконав молодь у шкідливості для організму алкоголю, нікотину, і майже вся молодь не тільки відреклася пити і курити, а ще й підтвердила своє зречення урочистою присягою в церкві, яку довершив о. В. Кушнір.

Треба ще коротко згадати, про першу еміграцію Вербівців у 1895-му році до Боснії, інші виїхали до Бразилії, Канади та Північної Америки. Це були переважно безземельні, незаможні громадяни Вербова.

Перша світова війна

З початком першої війни, з Вербова на заклик Головної Бойової Управи у Львові, виїхали 48 молодих січовиків, однак тоді прийняли тільки двох — Євгена Петрицького і Теодора Турчина. В наслідок польських інтриг, австрійський уряд обмежив легіон до двох тисяч вояків. Решта добровольців, повернулись у село. Перед приходом російських військ все населення села, разом з війтом Гнатом Баковичем та о. парохом В. Кушнірем, директором Іваном Петрицьким — виїшло із села і перебувало кілька днів в сусідніх лісах. Повернувшись додому, щоб зібрати збіжжя з поля, селяни застали порожні курники і шпихлірі, бо все що лише можна було з’їсти — виїли москалі. Парох о. В. Кушнір та управитель школи І. Петрицький повернулись з родинами аж після відступу москалів з Галичини. З поверненням австрійської влади, трьом десяткам юнаків з Вербова таки вдалося вступити в лави УСС-ів.

Познаки розпаду Австрії були вже помітні влітку 1918 р. Втомлені чотирирічним воєнним життям вояки, які були на відпустках, дуже часто не повертались до своїх частин. Таких називали „зелена кадра”.

Перший Листопад 1918 р. — дні волі

Напередодні Листопадового Зриву о. В. Кушнір разом із колишнім кошовим „Січі” Т. Баковичем, що також залишився вдома після відпустки, zorganizував п’ять осіб під проводом Т. Баковича. Ця п’ятка намітила свій плян активної участі Вербівців у перебранні влади в українські руки. Група з десяти вояків, під проводом Осипа Радика, дістала доручення роззброїти станицю жандармерії в Біщу, та виконувати там обов’язки відпоручників влади, аж до відповідних розпоряджень українських чинників у Бережанах. Частина озброєних вояків з Т. Баковичем подалась на гору Лисицю, що лежить між Вербовом і Лапшином, щоб об’єднатися з Лапшинцями та перейти в розпорядження української влади в Бережанах.

Недовго довелось жити нашому селу на свободі у своїй державі. В травні 1919 р. польські війська підготовані та виряджені Францісю

Церква в селі Вербові.

Кооперативна нарада в селі Вербові в 1928 р. Сидять зліва: Ф. Яцків, учит. Ілярій Бабуняк, дир. Іван Петрицький, о. Василь Кушнір, Іван Дуда. Стоять зліва: Гр. Походжай, Ст. Паньків, НН., Федь Гевко, І. Турчин, Г. Турчин, Д. Борик, А. Турчин, М. Іваник, В. Хамар, Варчак.

Загально знаний на Бережанщині, визначний мужеський хор в селі
Вербові, зі своїм диригентом учит. Ілярієм Бабуняком.

Народний Дім у Вербові з театральною залю та приміщенням для
громадських установ села.

усім військовим добром та зброєю під командою ген. Галера, вдерлись як колись татарські орди на наші землі. Одна з тих військових частин захопивши Вербів, спалила частину села. Врятувалась тільки та частина, що прилягала до головного шляху, яким проходили війська. Залишаючи село, поляки забрали кількох старших селян: навантажили на них пограбоване в селі добро і так погнали пішки з собою. Гнали їх доти, доки фізично ослаблені не звалилися з ніг. Тих, що не могли далі йти, стріляли на місці. Тоді загинули: Лев Радик, Н. Козачок, та Н. Барімний. Ще раз у червні того ж року засвітило сонечко волі. Це був наступ, відомий під назвою „Чортківська офензива”. Поляки в паніці втікали під тиском героїчної Галицької Армії...

Другий прихід поляків — це продовження грабунку українського населення. Той час залишився багатьом глибоко в пам'яті кошмарним спогадом в тому і авторові цих рядків, тоді заледве шестилітньому хлопчині. У дім матері вбігли кілька польських вояків, наказавши здавати пшеницю для війська. Почувши відмовну відповідь, один із них намірився багнетом до стану матері та погрожував їй. Але мати з роззброюючим спокоєм відповіла: „Пробивай ляше, думаєш, що з розпореного живота посиплеться пшениця?” Вражені тим спокоєм жінки, поляки, щось пробурмотіли на адресу мами — і подались геть... У 1921 році справа приналежности Галичини не була ще вирішена Мирною Конференцією. Але польський уряд самовільно проголосив покликання до війська нашої молоді, самовільно здійснював перепис населення — „конскрипцію”. Обом неправним актам населення Галичини поставило опір. Покликані до бранки не йшли. У Вербові з'явилося дві сотні польського війська, простояли всю зиму, але — на п'ятдесят покликаних до війська, їм вдалось зловити лише п'ять хлопців. Військо пішло до Бережан, а рекрутів даремно розшукували поліцаї з Нараєва.

Відносини між українцями і поляками бодай частинно знормалізувались після рішення Ради Амбасадорів з 1923 р. Тоді не оглядаючись на перешкоди окупантів, розпочався час віднови культурно-освітнього та господарського життя в селі. Відновлено читальню „Просвіти”, у 1924 р. засновано споживчу кооперативу. До керівних органів кооперативи увійшли: о. Василь Кушнір, як голова, управитель школи Іван Петрицький, Теодор Бакович, Іван Турчин, Степан Гевко та ін., продавцем був Іван Дуда. Не вдалось відновити т-ва „Січ”, бо польська центральна влада у Варшаві, заборонила на всіх українських землях закладати чи відновляти товариство „Січ”. Зате в 1926 р. постало з подібними завданнями, молодече т-во „Луг”, яке очолив Теодор Гевко. Пізніше засновано кооперативну молочарню, зорганізовано церковний хор, драм. амат. гурток. Чималі були успіхи на культурно-громадському секторі завдяки гармонійній співпраці свідомих старших громадян та їх провідників, з гуртом молодих людей, яким війна перешкодила закінчити студії в гімназії. До них належали: Теодор Турчин, Василь Кондрат, Дмитро Семчишин син Івана, Дмитро Семчишин син Стаха Іван Шевчишин, Микола Бездух, Степан Паньків і Микола Гевко. Ду-

шею всіх товариств був незмінно парох о. Василь Кушнір, якому помагали директор школи Іван Петрицький та учитель Ілярій Бабуняк.

До першої світової війни національно-громадська праця учителя в селі була легальною. Село знаходило в учителі опікуна і дорадника. За польської окупації учитель, як державний урядовець, не смів працювати в будь-яких українських установах; вільно було лише польським вчителям навіть належати до парамілітарних організацій, як „Стшелец” і другі. Працю українського вчителя поза школою, кваліфікували окупанти як протидержавну діяльність. Тому учитель І. Бабуняк (кол. УСС) по війні обмежився до диригентури чоловічим хором, який мав офіційну назву „Церковний хор”, щоб уникнути переслідувань з боку польської влади. Він був незвичайно талановитим, неперевершеним майстром хорового мистецтва, дуже добрим організатором хорів. По війні, повернувши до Вербова створив чоловічий хор, який міг виступати навіть на великоміських естрадах. Його хор часто співав у Бережанах, Нарасві, в довколишніх селах. У перших повоєнних літах польська адміністрація толерувала ту діяльність, але згодом повітовий чкільний інспекторат заборонив учителеві І. Бабунякові виступати на прилюдних українських імпрезах. Тоді його замінив диригент Андрій Мороз, а І. Бабуняк покищо підчував хориста Миколу Гевка на диригента. В селі крім згаданого хору, був ще й мішаний та жіночий хори при т-ві „Сільський Господар”, що їх заснував Андрій Мороз.

У вересні 1939 р. учитель І. Бабуняк з дружиною Ольгою також учителькою за фахом, переїхав до Бережан на працю вчителя співу в місцевій гімназії, щоб бути разом зі своїми дітьми, тоді гімназистами — Іриною та Ярославом, яких виховав на зразкових українських патріотів. По закінченню гімназії Ірина вступила в 1944 р. до лав УПА. Ярослав ставши вояком дивізії „Галичина”, потрапив як полонений до Англії, куди по другій світовій війні переїхали також його батьки. Вістка про героїчну смерть дочки Ірини в лавах Української Повстанської Армії, була дуже тяжким ударом для батьків, можливо спричинила й передчасну смерть батька — від удару серця на 56-му році життя. Знову ж син Ярослав — гідно продовжував діло батька: став диригентом українського хору в Англії, і на конкурсі хорів у 1964 р. — здобув нагороду з рук сестри королеви Англії — принцеси Маргарити. Хор у селі Вербові і тепер в 1960-их роках продовжує свою працю під керівництвом Миколи Гевка.

У 1926 р. створено драматичний гурток під керівництвом Василя Кондрата, талановитого організатора, здібного актора, виконавця головних ролей у п'єсах. Виступи гуртка відбувалися спочатку в приміщенні великої стодоли господаря Миколи Модя, потім у театральній залі „Народнього Дому”. На початку 1930 року адміністрацію та режисуру драматичного гуртка, очолював Андрій Мороз, який поселився у Вербові, одружившись з учителькою Стефою Петрицькою. Не зважаючи на погрози польських шкільних інспекторів, що його дружина може втратити посаду учительки, він як колишній УСС — замінивши

кріс на мистецьке слово — продовжував свою працю. Залишивши рідні землі, панство Морози продовжують працю і в Америці на народньо-культурній ниві, серед української громади в Боффало, Н.Й. Була і Вербові і струнна оркестра, під мистецьким керівництвом Миколи Бідули.

1928 року біля школи, побудували Вербівці великий „Народній Дім”, де в десятих просторах залах розташувались усі місцеві культурні установи, включно з кооперативою та театральною залею на 500 місць, сценою і гардеробою. До комітету будови цього дому входили: о. В. Кушнір — голова, та дир. Іван Петрицький, Іван Дуда, Грицько Походжай, Теодор Бакович, Василь Іваник, Гринько Баконич, Іван Шевчишин, Микола Кондрат, Іван Турчин — як члени.

Культурне відродження села в той час ішло в парі з розвитком його господарського життя. Споживча кооператива поширила засяг своїх торговельних зв'язків і на інші ділянки: у селян скуповувала збіжжя, прядиво, яйця та інші сільські продукти для „Центросоюзу” у Львові, а той постачав у Вербів шкіряні вироби та мануфактуру. Село поволі унезалежнилось від місцевих перепродавців - жидів. Після першої світової війни в селі жили 11 жидівських родин. Частина з них з переходом торгівлі в українські руки, була приневолена переїхати до Бережан та Нараєва: лише одна жидівська родина працювала на рілі. До української справи, вербівські жиди ставилися неутрально. Значним господарським осягом села — була молочарня. Вона користувалась власними машинами для перерібки молока на молочні продукти й охоплювала села: Стриганці, Двірці, Біще і Рекшин. Після 1934 р. згідно з домовленням з районоюю молочарнею в Лісниках, усе устаткування молочарні у Вербові перевезено до Лісник з тим, що Вербів постачати буде лише сметану.

Сумно-звісна, злочинна польська пацифікація

По першій світовій війні, в перших роках польської окупації, у Вербові поселилися 40 польських родин-колоністів, які забрали найкращу землю колишнього фільварку. Одначе не зважаючи на всякі фінансові полекші від польського уряду, всі вони виїхали ще в тридцятих роках, а землю викупили наші місцеві селяни та українські хлібороби з Підкарпаття.

Затривожений скорим відродженням свідомого українського народу, польський уряд Пілсудского (він був прем'єром), вирішив жорстоким способом знищити чи завернути в інший бік русло культурно-господарського розвитку українського села, під заслоною боротьби з українським революційним рухом. У жовтні 1930 р. три сотні польської поліції оточили — Вербів. Частина з них вдерлася в село і дослівно знищили „Народній Дім”, залишивши лише муровані частини, бо навіть бляшаний дах подіравили та попробивали. До неприємності побили продавця кооперативи Миколу Турчина, силою забравши в нього ключі, щоб продертись у крамницю. Під претекстом розшуків зброї — злочин-

ці-поліцаї поламали всі машини молочарні, знищили увесь товар кооперативи! Інша ватага поліції обернула в руїну приходство о. Василя Кушніра та господарства всіх активніших свідомих громадян. Розкидали стіжки збіжжя, розшивали солом'яні стріхи. З цього виходило зовсім ясно, що крім політичного мотиву, ворог мав на меті чи не в першу чергу знищити село економічно. Бо невже ж для того, щоб знайти буцім - то заховану зброю, треба було пробивати дахи, бити людей чи ламати молочарські машини? ... Або зсипати муку, збіжжя та інші товари в болото та ще й поливати оцтом, нафтою, оливою? ... Після такого ганебного нападу злочинців у гранатових мундурах польської поліції, що робили цілоденний „обшук” у селі — на зміну їм, приїхали дві сотні польської військової кінноти, що круглий тиждень прохарчувались безкоштовно засобами села. Вкінці, кількох побитих до крові громадян, між ними і Ф. Гевка, відставили у в'язницю при окружному суді у Бережанах.

Пацифікація не дала польському режимові того вислідку, якого він сподівався. Навпаки! Вербівці набрались такого завзяття та енергії, що ще перед кінцем 1930-го року — відбудували зруйнований Народний Дім та всі українські установи в середині будинку. А безстрашні члени -боєвики УВО знищили у відплату фільварок, лісничівку, перервали телефонічний зв'язок між Бережанами та Нараєвом. Ночами люди впорядковували могили борців за українську державу. В сільській школі були знищені на знак протесту портрети польських достойників, а в ніч на 1-го Листопада кожного року на найвищому дереві біля церкви — з'являвся український національний прапор.

Для ще більшого поборювання революційної діяльності УВО, а згодом ОУН, поляки створили у Вербові станицю поліції із 6-ти поліцаїв, що почала „діяти” в 1938 р. Таки цього 1938 р. боївка ОУН забила поліцейного донощика - конфідента Гринька Шевця, званого „Гусаром”. Поліція арештувала тоді вісім осіб, одного зі села Шумлян, інших з Вербова. Відбувся голосний процес. Двох із них, Дмитра Семчишина і Петра Костева засудили на 15 років тяжкої в'язниці, а Михайла Семчишина, Василя Іваника та Миколу Безпалька... на 7 — 10 років.

1936 року у Вербові почали будувати нову церкву, яку закінчили в 1938 р. Виготовлення плянів і технічне керівництво були доручені інж. арх. Косовичеві зі Львова. Посвячення церкви довершив Пресв. Кир д-р Іван Бучко, тепер Архієпископ у Римі. Пізніше за час другої світової війни, люблений і дуже шанований парох о. Василь Кушнір — помер, а його наслідника о. Шеремету безбожні московські загарбники зіслали на Сибір. Тепер немає в селі священика, селяни самі ховають померлих, самі моляться за них та певно і за себе, щоб Господь визволив їх від багнетами накинених „визволителів”! ...

Друга світова війна

З приходом большевиків восени 1939 р. провід села всупереч волі більшості, перейшов у руки нових людей. Комісаром громади (голо-

вою сіль-ради) „обрано” Івана Турчина, сина Петра. Першою жертвою московського терору, був Теодор Гевко с. Марії, якого НКВД схопив в лютому 1940-го року в Бережанах на праці в Повітовому Союзі Кооператив. Він загинув на Сибірі; Теодор Гевко, уродженець Вербова кол. учень Бережанської гімназії закінчив економічні студії в Подєбрадах і працював ревізором Ревізійного Союзу Кооператив у Львові. Члени ОУН перейшли в підпілля. Большевики почали застосовувати збірну відповідальність зсилаючи на Сибір родини запідозрених в приналежності до ОУН. Протягом 1940 - 41 рр. комуністи вивезли з Вербова 16 родин, а громадян: Ольгу Нагірну, Дмитра Семчишина с. Теодора, Андрія Семчишина, Дмитра Бідулу, Теодора Іваника і Петра Кондрата — заарештували та замордували московські злочинці таки у в'язницях. Все рухоме майно нещасних жертв терору, і вивезених на Сибір перевезли до колгоспу у село Двірці. У Вербові — большевики проводили посилені заходи, щоб zorganizувати модерну панщину-колгосп, обіцяючи неможливим всілякі вигадані блага тощо. Інших залякували вивозом на Сибір, якщо не вступлять до колгоспу. Та всі ті зусилля були безуспішні. За два тижні перед початком німецько - большевицької війни, „визволителі” — вивезли ще вісім родин з дітьми і німечинами старими . . .

Відомість про збройний удар між обома „вождями” — селяни прийняли практично: закопуванням у землю збіжжя та харчових резерв, маючи вже досвід ще з часів російської окупації в 1914 - 15 рр., та з часів тодішньої московсько - большевицької займанщини. Знали люди й бачили з чим прийшли і що „постачали”, але знали також що загарбали, розікрали між себе і що вивезли на „родіну” ненаситні московські опричники і як жажливо знищили і розграбили українську землю — Галичину! Пам'ятали Вербівці 1915-й рік, коли москалі утікаючи, пограбували навіть церковні дзвони (з 5-х — знайдено лише один, на станції біля Ходачкова), тому тепер сільська молодь — сховала всі дзвони.

Незабаром радіо принесло радісну вістку про створення Тимчасового Українського Уряду у Львові, заклик творити місцеву адміністрацію та проголошення віднови Української Державности. Тоді у Вербові провід села очолили Осип Радик — голова, Іван Бакович як секретар. Для охорони села від можливих нападів і грабунків у розтечі московських військ, організовано і озброєно військово - вишколених членів ОУН. Біля Народного Дому святково вбраний народ, вислухав Акт Відновлення Української Державности, що його прочитав автор цих рядків, представивши громадянству нове правління села. До тієї урочистости придивлялась із видимою пошаною фронтова німецька частина; вояки та старшини під час виконання українського національного гімну, стояли на — струнко.

З тих, що були ув'язнені большевиками, повернулись лише Катря Костів, Дмитро Семчишин та Степан Іваник. Скоро виявилось, що Берлін так само як і Москва був проти відновлення української дер-

жавности і незалежності. Але німці крім накладення високого контингенту на харчові продукти, до внутрішнього життя села не втручалися. Зате по містах за проголошення Акту 30 червня 1941 р. гестапівці заарештували відповідальних членів ОУН. Було заарештовано, між іншими і Михайла Семчишина, члена окружного проводу ОУН у Бережанах. Він народився в сім'ї господаря у Вербові 1912 р., закінчив народну школу, потім гімназію в Рогатині та пішов учителювати в селі Лапшин, рівночасно працював у районному проводі ОУН. За першої окупації НКВД його заарештувало. Обдуривши енкаведистів обіцянкою, що буде, мовляв, з ними співпрацювати, вийшов на волю, але не повернувся на учительську посаду, пішов в підпілля, скриваючись діяв так аж до приходу німців. У відплату НКВД вивезло його сестру, батька та дружину брата, засудило двох братів на 10 років тюрми лиш за те, що його переховували. Важко переживаючи трагедію своєї родини, він повністю кидається у вир підпільної праці. Але чого не доконали більшовики — доконали німці: вони запроторили Михайла Семчишина в концентраційний табір у Авшвіц - Освенцім, де за три дні перед відступом німців, він і помер з голоду, побоїв та цілковитого виснаження.

Управа села і місцевий провід ОУН допомагали оформленим частинам УПА, розташованим у сусідніх лісах, у 1942-43 роках. На початку 1944 р. в західній частині села, званій „Голодівкою” перебував загін УПА. На нього випадково наткнувся відділ німецького війська з Нарава. У висліді майже півгодинної збройної сутички, шестеро німців було вбитих, один поранений, решта здалися відділові УПА. Німців негайно звільнили, щоб вони переконали свою команду у непричасності селян. Однак на другий день німецьке військо оточило село і на очах насильно зігнаних на площу мешканців усього села, розстріляло господаря Петра Бездуха та селянку Анастасію Кузик, яка прощаючись із своїм маленьким сином, зустріла серію ворожих стрілів вигуком — Слава Україні! Дальшим наслідком тієї сутички було вивезення приблизно 60 осіб з тієї частини села на примусові роботи до Німеччини.

За порадою місцевого проводу ОУН і управи села, в половині травня 1944 р., 105 мужчин і частина проводу ОУН виїхали на військовий вишкіл до Німеччини.

У липні 1944 р. більшовики знову захопили Вербів. Частина з тих, які залишилися в селі, вони мобілізували, як гарматне м'ясо на фронт. Інші вступили до лав УПА, або зникли в криївках. Відомо, що після двох років підпільного життя загинув від московської кулі голова управи села — Осип Радик. Член місцевого проводу ОУН Андрій Кондрат, якого ворог застукав у криївці, розірвав себе гранатою. Останнього пароха села о. Шеремету вивезено на Сибір у 1958 р. В селі заведений примусовий колгосп.

Так прийшло на Батьківщину ще одно, нове лихоліття, стократ жорстокіше за татарські часи. Татари також ловили людей і забирали в яsir, грабували майно і відходили в свої сторони. Вони не чіпал

особистих, чи релігійних зв'язків і відносин народу. Москва — гірше татар фізично знищила єпископів та духовенство, знищила та поруї-
 нувала українські церкви, нищить історичні документи, усе фальшує
 нагинаючи до своєї лже-віри, вбиває свідомих, чесних синів своєї землі
 і не тільки не думає забратися з нашої землі, — але розглядається по
 лисячому, кого б то знову „визволити“.

Але даремні її нікчемні заходи! Земляна куля знала вже багато
 імперій, і ми знаємо, що вони кінчались неминучим розвалом! . .

Мішаний хор у селі Вербові. Посередині стоїть диригент цього хору
 Андрій Мороз.

Сл. п. Ірина Бабуняківна, студ. мед.
 родом з Вербова, член ОУН і УПА, за-
 гинула героїською смертю в 1944 р.
 в Бережанах.

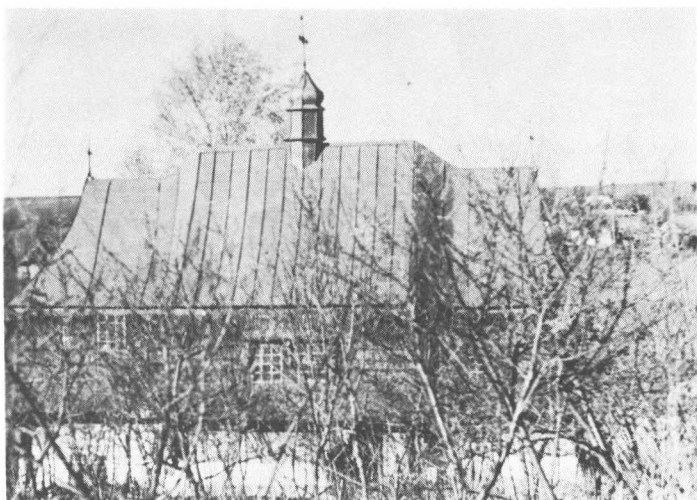
СЕЛО ВИБУДІВ (Хроніка) 1).

Село Вибудів (18 клм. на північний схід від Бережан) розташовува-лося вздовж глибокого яру, з якого випливає з багатьох джерел річка Ценівка, відома й голосна з завзятих боїв у першій світовій війні. Вона пропливає крізь село із сходу на захід і в селі Потуторах з'єднується з водами Золотої Липи. Географічне положення Вибудова сприяло в давніх часах поселенню різних племен, сліди яких знайдено під час земляних робіт — кам'яні гроби з кістяками, мабуть ще з дохристиян-ських часів. На вибудівських полях і сіножатях досі помітні горби-кургани, на яких стояли татарські табори.

Старі люди в селі розповідали, що приблизно 80 років тому, на го-роді Панаса Фурди відкопали дзвона саме там, де колись дуже давно стояла церква з цвинтарем біля неї. Правдоподібно ту церкву спалили татари і Вибудів остався без Божої святині. Коли в селі Ценеві почали будувати нову церкву, тоді стару — візантійсько-українського стилю з 13-го ст. було розібрано й перевезено разом з дзвіницею до Вибудова на горбок, тут складено її знов же; звідси видно ту церковцю майже на все село. Тоді ж заклали при церкві цвинтар. Припускають, що це сталося мабуть у 1630-му році — бо таким роком позначена срібна мо-нета знайдена під престолом церкви в 1939 р.

Це один переказ відносно вибудівської церкви. Є ще й другий. За ним — село Вибудів дуже древнє, можливо ще з поганських часів, бо на Рубликових городах люди знаходили глечики з людським попелом (колись палили тіла померлих). Наша церква справді дуже стара, її вже втретє відбудовано на тому самому місці. Вперше вона згоріла у воєнних часах за Гетьмана Богдана Хмельницького. Тоді село збуду-вало на тім же місці нову церкву, яку аж у 1772 р. перебудовано. Під час тих будов під вітарем знайдено срібні монети з написом „Йоаннес Казімірус”, тобто походили з 17 ст. Одну з них, передав був господар Павло Мельник для музею на руки д-ра Франца Коковського в Бе-режанах.

Внизу, недалеко від церкви стояло над річкою приходство. До нього, входив семикімнатний парохіяльний дім, різні господарські будин-ки, сад та город. У західньому кінці села, стояли великі муровані бу-дівлі фільварку Басєвського, що літом поринали в зелені городів і садів. Там був дім, де жив власник фільварку, кухня, велика стодола, кіль-ка стасн і шпихлірів. Напроти фільварку звертав увагу прохожого во-дяний млин на річці Ценівці. До старих пам'яток села належали: гли-няна капличка у східньому кінці села і камінна фігура хреста, збудо-вана посеред села на згадку про скасування панщини в 1848 році. Під хрестом-фігурою, на заклик дзвона збиралися Вибудівці в час тра-гічних і радісних подій. Далі на схід в напрямі села Каплинців — ман-

Церква в селі Вибудові.

Родина о. Івана Пінковського, пароха села Вибудова. Сидять зліва — Марія Соневицька тета, о. Іван Пінковський з малою Оксаною, Євгенія Пінковська, дружина, з малою Вірою, позаду брат дружини Лев Ліщинський (тепер парох Амстердаму, Н. Й.), на долі сидять зліва — Мирон, Богдан і Нестор Пінковські. Рік 1923.

Самоосвітний гурток дівчат у селі Вибудові в 1942-му році.

Хліборобський вишкіл хлопців у Вибудові в 1938 р.

Активні громадяни села Вибудова, що старались підвищити культуру села.

дрівник міг легко помітити хутір „Пуста”, а йдучи до села Вимислівки — фільварок Габермана, що належали також до громади Вибудова.

Земля у Вибудові дуже урожайна. В більшості тут чорнозем, лише де-не-де — глинясто-вапнякові ґрунти. Вибудів мав близько 4.400 моргів орного поля, лук і сіножатів. До першої світ. війни село нараховувало 220 господарств, і кількість їх невпинно зростала, крім цього у селі були ще два фільварки, по 500 моргів землі кожний: один належав полякові Жигмонтові Баєвському, інший жидові Габерману. Власники тих фільварків ставилися до населення прихильно. Перед другою світ. війною вони розпродали землю місцевим господарям. Баєвські переселилися до Львова, а родина Габерманів залишилася на місці, на невеликій ділянці землі. Церковне поле мало 85 моргів орної землі, лук і сіножатів.

За переписом населення з 1930 р. Вибудів мав 1763 мешканців. Майже всі були українцями, греко-католицького віровизнання. Лише 10 родин було римо-католицьких, але вони навіть за польської окупації вважали себе українцями, ходили до церкви та брали активну участь в українському громадському житті. В селі жило також 9 жидівських родин, з яких лише дві займалися хліборобством, інші торгували, тримали дві корчми. Після першої світ. війни, жидівські родини самі переселилися у міста — до Козови, Бережан та Зборова, всі вони займалися далі купецтвом.

Вибудівці вирізнялись, та мабуть і тепер вирізняються кремезною будовою тіла. Траплялися між ними спражні козацькі типи. Старші віком мужчини ходили з довгим по шию волоссям, на свята старанно намащеним салом: йдучи до церкви навіть влітку, вбирали кожухи або довгі „куртини” з овечої вовни. У селі зберігалися давні обрядові звичаї, вишивки були дуже розповсюджені.

Село Вибудів — головно хліборобське, мало також вправних теслярів, будівничів, ковалів і ткачів. Молоде покоління було здібне, але на жаль не мало змоги дійти до вищої освіти. Перед і по першій світовій війні декілька Вибудівців виїхали до заморських країв на заробітки, пізніше дехто з них повернувся в село. Селом управляла Громадська Рада з радних, війта і писаря. Найдовше був війтом — Василь Мельник. У селі користувались пошаною громадські службовці: польовий, стеріг поля від злодіїв, оглядач померлих, фельдшер, поштар, повитуха та грабар.

Перші паростки духово-культурного розвитку в селі — виплекала церква. У ній чи при ній, постали перші організації села — церковні братства і сестрицтва, почалося перше навчання грамоти під наглядом священиків і дяковчителів. В міру того, як духове життя набирало ширшого розмаху, священики ставали провідниками всього культурного і економічного життя села. Вони із своїми родинами як і вчителі довели до того, що Вибудів став одним із найзаможніших і дуже свідомих сіл на Бережанщині. З признанням і пошаною слід згадати парохів села:

о. Івана Лушпинського, о. Петра Богачевського (стрия бл.п. митр. К. Богачевського в ЗСА, о. Нестора Зробика, о. Степана Качалу, о. Миколу Цара, о. Івана Брилинського, о. Івана Пасіку, о. Омел. Трояна, о. Івана Пінковського (1918 - 1936), о. Івана Недільського (1936 - 1942), і о. Осипа Гривняка (1942-1944). З пошаною за працю для села згадуємо і вчителів: Володимира Ворону, Івана Ризака, Михайла Шитовського з дружиною, Михайла Назара і Михайла Лукашкевича з дружиною. Особливо треба згадати Михайла Гофрика, який від осені 1918 р. був управителем школи, згодом йому допомагала вчителька Михайлина Шуровська. Завдяки ініціативі Гофрика відбудовано в центрі села просторий шкільний будинок з двома шкільними залами і помешканнями для управителя школи. Він брав також чималу участь в господарському житті села: насаджував сади, закладав пасіки в чому був не абияким знатоком. М. Гофрик прожив у Вибудові до 1956 р. Його дружина Павлина була також активною в культурно-освітньому житті села.

Найдавнішою громадською установою, після церкви і школи у Вибудові була читальня „Просвіти”. Її засновано в 1889 р., за покликом о. пароха Онисима Юзичинського. Завдяки йому збудовано біля церкви і читальняний будинок. Читальня передплачувала часопис тижневик „Свободу”, що виходив у Львові, купувала книжки. Відданий громадській справі о. Юзичинський перший голова читальні „Просвіти” у Вибудові, помер через три роки при операції горла в лічниці у Бережанах. Під час першої світової війни читальняний дім згорів, діяльність читальні припинилась. Читальню відновлено в 1923 р. заходом о. пароха Івана Пінковського, що впродовж 18 літ був її головою. Для її віднови багато зробив студент університету Лев Ліщинський (тепер парох в ЗСА). Спочатку читальня знайшла притулок у гостинній хаті Василя Безкоровайного. Без огляду на перешкоди з боку польської влади, особливо поліції, праця читальні набирала розмаху. Діяльний був мішаний хор під керівництвом о. пароха; співав у церкві, згодом брав участь і в народних імпрезах, і навіть давав самостійні концерти в околичних селах. Діяв і аматорський театральний гурток, якого виступи, хоч і обмежені до селянських stodil, були дуже успішними. Йдучи назустріч новим вимогам культурно-освітнього життя, побудовано в 1925 р. посеред села великим вкладом праці і фінанс. допомогою з Америки, прегарний читальняний дім „Просвіти” з театальною залєю і приміщенням для читальні, кооперативи „Воля” молочарні, „Сільського Господаря”, „Союзу Українок” та ін. громадських установ. Організаторами дому-читальні були: о. Іван Пінковський, Василь Безкоровайний, Яким Бідун, Теодор Бурбела, Іван Кравець. Тоді дуже поживалася діяльність громади, і в 1930-их роках дійшла до найкращого розвитку, чому значною мірою сприяла родина о. пароха. Бібліотека читальні нараховувала тоді до 500 книжок. При читальні засновано самоосвітній гурток, за ініціативою Павла Мель

ника і Нестора Пінковського. Гурток мав 70 членів хлопців і дівчат. У домівці читальні відбувалися найбільше взимку, голосні читання. Часто виголошували культурно-освітні реферати, на які збиралися слухачі з цілого села, заповнюючи залю читальні. В читальняному домі відбувались проби і театрального гуртка, і хору, а також і збори різних товариств. Аматорський театральний гурток, завдяки Павлові Мельникові, а згодом і Володимирові Волощукові, досягнув такого рівня, що міг виступати не лише у сусідніх селах, але і в містах — Козові та Бережанах. Також хор, даючи самостійні концерти, придбав славу кращого хору в усій околиці. 1934-ого року вибудівський хор взяв участь у конкурсі Бережанських хорів і здобув нагороду у формі різьбленого хреста. При читальні, організовано спортову секцію, що крім звичайного спорту, підготовляла хлопців і дівчат до ритмічних вправ на народні свята-фестини. У Вибудові вони славились добре виконаними і цікавими програмами, тому зацікавлювали сотні людей з далеких сіл.

У 1933 р. у Вибудові, завдяки заходам дружини пароха Євгенії Пінковської, а також Павлини Гофрик, Настуньки Безкоровайної та Марії Мельник, постав „Союз Українок”. Першою головою того т-ва стала Євгенія Пінковська. Кількість членок дійшла до 200 жінок. „Союз Українок” переводив курси куховарства, трикотарства і вишивок, організовував виклади з гігієни, догляду дітей тощо і навіть мав самостійні театральні виступи. Майже половина союзянок передплачували часопис „Жіноча Доля”, що виходив у Коломиї за редакцією Олени Кисілевської.

Ідучи слідами сусідніх сіл, у Вибудові засновано в 1925 р. споживчу кооперативу „Воля”, що спочатку містилась у домі Гринька Халупи. Першим головою Надзірної Ради кооперативи був о. парох Іван Пінковський, а членами управи були: Михайло Пилипів, Василь Безкоровайний, Іван Кравець і в кінці Степан Бурбела — довгорічний кооперативний справник, що постачав для кооперативи товари. За головування Степана Бурбела, кооператива матеріально піддержувала Дитячий Садок, ведений під час жнив п. Гусаківною з Бережан. У Садку було 50 дітей. При кооперативі зорганізовано молочарню і приміщено її в читальняному домі. Керував молочарнею, що належала до Районової Молочарні в Лісниках, Василь Відун.

У 1932 р. у Вибудові постало т-во „Сільський Господар”, з близько 100 членами. Товариство займалося сільсько-господарськими питаннями, багато членів передплачували часопис „Народна Справа”, що його видавцем був Іван Тиктор у Львові. Передплата того часопису забезпечувала господарям асекураційну допомогу в нещасливих випадках, що часто траплялися з рогатою худобою. При т-ві „Сільський Господар” зав’язався Хліборобський Вишкіл Молоді, що об’єднував до 25 юнаків, у віці від 12 до 16 років. Молоді члени вивчали модерні способи господарювання і самостійно управляли дослідні ділянки землі.

Успішно діяло у Вибудові хоча й короткий час, спортове това-

риство „Луг”, засноване в 1927 р. за ініціативою Івана з Пустої. Д „Лугу” вписалися 90 хлопців і 40 дівчат. Крім спортивно-виховної праці, „Луг” добровільно виконував службу протипожежної сторожі. Д великого успіху того т-ва належав фестин, що відбувся при величезному здвизі людей з усієї Бережанщини. Т-во „Луг” зліквідувал польська влада.

Попри успіхи в національному, культурному і економічному розвитку села, жителі Вибудова зазнали і прикрих переживань та болючих втрат. Перед першою війною пройшла пошесть холери, підкосивши життя багатьох громадян. Їх поховали окремо на горбку, д і тепер є так зв. холерний цвинтар. Після другої світ. війни в селі поширилися такі пошесті, як тиф, чорна віспа і червінка. Люди гинули і нікому було рятувати. Тоді загинуло біля 200 осіб. Перша світ. війна завдала великих матеріальних втрат: багато хат були зруйновані, спалені. Чимало людей пропали без вісти, яких забрали на війну. Більшість із тих, що повернулись, прославилися доброю працею для на роду і села. Близько 30 Вибудівців відбували службу в лавах УСС УГА, між ними і ст. дес. УСС Михайло Пилипів († 1962). До 20 Вибудівців загинули на полі слави, в тому, в лавах УСС старшина Володимир Яцусь і ст. дес. Михайло Бідун в 1916 р. у боях на „Лисоні”, також Михайло і Константин Ягуцаки, Іван Вавриків, Андрій Івасків, Андрій Терещук, Іван Кутний, Іван Кузик, Дмитро Радій, Михайло Радій.

За польської влади чимало української молоді потерпіло від знущань, арештів і засудів, найбільше за „пацифікації” сіл Бережанщини в 1930 р. Від кулі польського поліцейя загинув у надвечір перел 1-им Листопада 1936 р. — Прокіп Ковалик.

За большевицької влади, в 1939-1941 рр. діяльність усіх громадських установ вимушено припинилась. У селі на господарстві Мельників (колишній фільварок Басєвського) заснували комуністи колгосп і з земель відібраних у заможних господарів. Головою сільської ради призначено Гринька Карача. Нові окупанти вивезли з села у глибини Советського Союзу 8 родин, заарештували 10 хлопців і 2 дівчат. Взимку 1940 р. перепливаючи через ріку Сян, загинули від кулі большевицьких прикордонників: Іван Ягуцак, Михайло Бурбела, Осип Кухда, Володимир Гавлюк, Михайло Штабальок, Петро Галюк, Васил Марцишин, Василь Гетманюк, Володимир Карач, і Степан Безкорвайний. У 1941 році загинули в большевицькій в'язниці в Тернополі Іван Лихолат і Микола Безкорвайний.

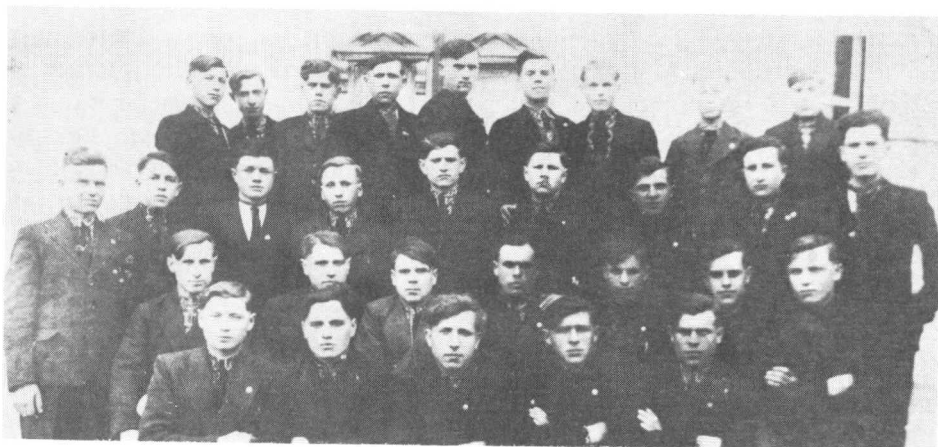
За німецької влади, в 1941-1944 рр. жителі Вибудова відібрав свої землі забрані в колгосп. Головою громади став Василь Безкорвайний. Однак зруйноване село вже не змогло під культурно-освітнім і господарським оглядом прийти до попереднього стану. Воєнні дзубожіння, а то й голод, величезні гітлерівські податки і драчки, вкідці вивіз 20 людей на примусові роботи до Німеччини — пригнічувал свідомих Вибудівців, не давали змоги розгорнути громадську діял

ність у селі. Тоді загинув від знущань у німецькому концентраційному таборі в Авшвіці наш земляк Василь Марцінів; у 1944 р. загинув трагічною смертю учитель Іван Кутний; у 1945 р. загинули у Вибудові — не здавши зброї, в лавах УПА — Микола Іваськів, Іван Гавлюк і Михайло Коцюрка.

Та без огляду на тяжкі випробування — Вибудів не втратив свого духового „я”, свого обличчя. Вибудівці вірять, що ще радісно заговорять дзвони з вибудівської старої дзвіниці і покличуть їх під кам'яну фігуру хреста, щоб привітати велику торжественну хвилину визволення їхньої Батьківщини.

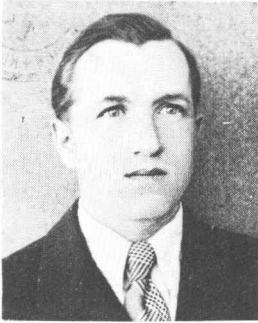

Мішаний хор у селі Вибудові в 1930-му році.

Самоосвітний гурток молодих юнаків у селі Вибудові в 1939 р.

МОЄ РІДНЕ СЕЛО

Моє рідне село зветься Вівся. Типов подільське село. Ні садовини, ні річки єдиною прикрасою була верба на подвір майже кожного господарства. Село простягалось двома рівнобіжними полосами наче двома довгими вулицями, що їх розділяли огороди та долина. На кінцях села були два ставки: ближче панського двор звався „Панським”, другий, на західній стороні села — „Господарським”. Обидва мали початок у криничках, а лучив їх струмочок-потічок, що спокійно долиною із господарського до панського ставка. Останній був чистий, люди напували з того кінця худобу, зате в господарському мочили коноплі, купали худібку, а вечорами й самі купались. Сільські поля у давнині межували із степом „Пантелиха”. Село пам’ятає часи кріпацтва, бо в селі був двір, що останньо належав графові Л. мезанові. Близько двора темніла стара, мурована, велика заїздна корчма.

З оповідань моїх дідів, пам’ятаю назви первісних родів села: Зіщуки, Кіналі, Волощуки, Бемки, Слободяни, Терлюки, Бабії. До кожного з родів, дочепилась ще й якась місцева назва, як: бандура, телиця, черваки і т.п., і роди ті були відомі під тими „сільськими” прізвищами. Спочатку господарства були великі і дуже заможні; біля кожного — загороди, кількаморговий город, званий „загумінком”, крім громадського пасовиська, до кожного господарства належало якісь 20—30 моргів орного ґрунту. Ще в 1890-тих роках, господар Севастіян Бемко був власником приблизно 200-моргового господарства. Він був єдиним грамотним у селі чоловіком, був війтом впродовж 40 років, що дістав цісарську „медалю”, пам’ятав панщизняні часи. Помер він в 1901 р., маючи понад сто років життя. Залишив восьмеро синів і п’ять дочок. За нього в селі вздовж дороги, викопано рови, щоб дощівка мала куди відпливати. Гуртовим способом село збудувало однокласну школу, також церкву та дзвіницю. За дерев’яний матеріал і за працю мулярам платила громада, частину коштів згідно із законом про коляторство, давав двір. У 1860 - 1870 рр., парохом села був о. Йосиф Макогонський, а дець близько 1875 р. прибув на парох о. Іван Дурбак, але в 1900-их роках, він перейшов на багатшу і рохію Божиків-Литвинів, на Підгасччині. На його місце прибув Вівся о. І. Кіналь, родом із Золотої Слободи. Хоча село було „Богом людьми забуте”, через великі болота на весну та восени, що до нього чотвірнею порожнім возом їдь-не-доїдеш, та все ж на майдані стояла „руська народня школа”, був порядок та спокій, а вряди-годи „риход

у село австрійський жандарм, питав вїйта, чи є які новини в селі, а потім лягав собі у „ванькирі” чи в stodолі відпочивати. Заки „шандар”, як казали люди відпочивав, вїйтиха вже приготвила вареники, і поставивши повну миску та другу зі сметаною — запрошувала пана шандара на полуденок . . .

Весілля, христини, поминки чи празники в давніших часах, відбувалися за старим звичаєм у корчмі. Цей звичай святкувати у корчмі, датується ще з часів панщини і давньої Польщі, коли пани примушували селян не минати корчми, бо ж вони мали свої гуральні, де гонили горілку, а в селі свого жида-корчмаря, що мусів ту горілку продати і заплатити панові чинш за корчму. Це давнє панське право називалося „право пропїнації”. Вже за часів Австрії, це право пропїнації викупив край від панів за великі мільйони корон, на що знову пішли селянські податки! Влітку за дозволом вїйта, молодь забавлялась при музиці. Бешкетів не бувало. Вїйта всі шанували і слухали, він же при потребі, ладнав суперечки в селі, а коли когось потребував прикликати до себе, — посилав до нього громадського поліцає з „вїйтівською палицею”, на знак, що поліцаї приходять „урядово” . . .

З літами господарства почали роздрібнюватись. Крім економічних причин, треба ж було наділяти чи вінувати синів, дочок, внуків. Так почався поділ господарств, який дійшов до того, що вже перед австро-російською вїйною в 1914 р., було в селі заледве десяток господарів, власників 10 моргів ґрунту чи більше, інші ж мали менше, або стали „халупниками” тобто жили лише із денних заробітків.

Населення села Вівся за віровизнанням було греко-католицьке, розмовна мова — українська, школа — з українською мовою навчання. Жили в селі кілька родин римо-католицького віровизнання, але всі вони належали до нашої церкви і спільно з нами святкували. Ще перед першою світовою вїйною в сусідніх селах постали читальні „Просвіти”, пожежно-гімнастичні тва „Січі”. За їхнім зразком, було засновано такі ж т-ва і в нашому селі. Дівчата та хлопці, за прикладом інших, носили вишивані сорочки, а до читальні почали приїжджати представники з повітових освітніх товариств, з науками, викладами тощо. Вїйна сколихнула селом. Переходили царські вїйська: чимало було між ними вояків, які говорили чистою українською мовою. Боїв не було, тому й село не потерпіло. Не знати може й „нехотячи”, ударила московська граната в корчму, зруйнувавши її зовсім, але в селі за нею ніхто не жалів. У 1916 р. якийсь час стояли в резерві частини Українських Січових Стрільців. Це було тоді, коли фронт опинився над Стрипоєю. Ось тоді лунали в селі стрілецькі пісні, з цього часу в селі раз на все пропала назва „руський, русини”, лишилися лише — українці, мова їх українська, а увесь край — Україна.

Під час боїв над Стрипоєю, загинули чотири УСС-и, яких з великою пошаною поховано на майдані у Вівсю. Ще за вїйни насипано там високу стрілецьку могилу, на якій рік-річно на Зелені Свята бували відправи. Могила роками була сіллю в оці польської поліції, яка

всіляко старалася могилу знищити, навіть висадити в повітря, але чого не помагало. Що одної ночі поліція розрила, то за дві-три не все вже було направлене. Влітку 1928 р., відбулося на тій могилі лике свято, при співучасті майже всієї Козівщини, тоді виступав шаний хор та оркестра з села Слободи Золотої.

Польська влада не дозволила відновити т-во „Січ”, але мол заснувала т-во „Луг”. Після українсько-польської війни, швидко новлено читальню „Просвіти”, засновано гурток т-ва „Сільський Госдар, жіноче т-во „Союз Українок”, т-во „Рідна Школа”, при якому діяв аматорський театральний гурток. При читальні, працював : під управою Гр. Сачика. При фінансовій допомозі односельчан, які перед війною виїхали до Америки, збудовано в селі мурований Нарній Дім із залемо на більші зібрання, театральні вистави, приміщення для читальні, споживчої кооперативи та інших товариств.

Великою допомогою у зростанні села, були наші інтелігенти, сщеники, учителі. За польської окупації в 1919 - 1939 рр., поляки місці знищеної корчми, почали будувати костел, для обслуги колотів та місцевих латинників. Поява колоністів із західної Галичини, ла для села несподіванкою. Недалеко від села був фільварок „Максько” та фільварок „Трибова” — обидва розпарцелювали мазурам. ча наш селянин дивився „зизом” на чужаків, бо сам був голодний землю, однак не понизився.

Треба з пошаною згадати сл.п. Андрія Рубашевського, Мир Терлюка, Петра Сачека, Осипа Филиповича, Миколу Ліска, Мир Дороша та інших працівників в селі.

Чимало потерпіло село, коли переходили фронти, на схід чи захід. 1943 року закидаючи їм вороже наставлення до німців, — і тапо розстріляло братів Миколу, Гілярка і Тимка Бойків, Степа Волощука, Михайла Регу, а інших як Анну Регу, Андрія Гуменно Дмитра Дороша, Петра Сачека, Михайла Бабія, Мирона Зощука, Терлюка тримали „юберменші” у в'язницях та кацетах.

У 1944 р. на зміну одного нещастя — прийшло друге московське комуністичне . . . Почались — облави, насильства, жертви. . . Загинув Андрій і Микола Рубашевські, Богдан Груб'як, Іван Ліско, Ярослав Гільовський, та чи тільки вони одні? Так жило й досі живе наше село. Пережило панщину, пережило конституцію і Австрію, пережило польську окупацію і діждалося неславного упадку разом з тою колоніцією, діждалося розгрому проклятої гітлерівщини! Село ще пожд воно терпеливе, вмис чекати. . .

СПОГАД ПРО СЕЛО ГИНОВИЧІ

Яких 5 кілометрів на північ від Бережан, вздовж Золотої Липи на горбках, розбудувалось село Гиновичі. В актах 16 сторіччя є згадка про це село. Як говорили діди, стояла там вже в 1475 р. дерев'яна церква. Крізь село проходив залізничий шлях Львів-Бережани-Підгайці, збудований 1910 р. і таки в селі була залізнична станція. Посеред села пишалася гарна мурована церква, збудована 1930 року на місце старої дерев'яної, що її громада купила 1825 р. в сусідньому селі Нарасві. Восени 1939 р., большевицька влада зробила перепис населення. Було тоді 713 осіб, в тому 140 назвали себе поляками. Українських господарств було 113, польських 30; фільварок належав графові Потоцькому. Той фільварок стягнув так багато чужинців-поляків у наше село. Гиновичі належали до греко-католицької парохії в Жукові, до якої належали і Шумляни Малі. У 1880-тих роках, парохом був о. Сильвестер Лепкий. За його порадою, вже в 1897 р. засновано в селі читальню „Просвіти”, він був першим головою. Містилась вона у домі Онішка Штепованого. Через рік, громада поставила неподалеку церкви громадський дім, і тоді перенесено туди читальню. В тих часах провідниками в селі були сл. п. Василь Романків, Федько Штепований, Олекса Луців. В 1908 р. постало гімнастично-пожежне т-во „Січ”, до якого належала вся молодь села. Головою-провідником був Федь Штепований. При тому т-ві, зорганізовано духову оркестру, якою керував Едельман родом з України, що був рівночасно капельником гімназійної оркестри в Бережанах. Парохом села був тоді завзятий русофіл, як називали „твердий русин” — о. А. Чубатий. Управителем народної школи був Петро Кирчів, — дорадник і помічник, один із організаторів праці в читальні; він створив мішаний хор. В тому періоді вибивалися вже й молодші, як Михайло Мрочко с. Василя, Дмитро Королишин с. Михайла, Ілько Яцків та ін. 1914-го року, коли вже почалась війна, австрійська влада інтернувала пароха о. Чубатого і вивезла до табору в Талергофі, у якому померло багато народу.

Війна спричинила застій у громадському житті села. Наступного року, під час відступу москалів з Карпат, воєнний фронт устійнився на ріці Золотій Липі, і тоді село Гиновичі було зрівняне з землею. Люди жили-бідували в землянках, гинули від різних пошесних хворіб. Ожило село аж восени 1918 р., коли настав час віднови Української Державности. Та недовго тривала всенародня радість!.. Боротьба з поляками, рухливі фронти — майже вся молодь пішла на війну. В липні 1919 р. настала польська окупація, а з нею — арешти, інтернування, реквізиції з постійними обшуками та побиттям населення. Тоді нашим було все заборонено, але полякам — все дозволено. В 1920 р. одної ночі польське військо оточило село, а над ранком один курінь увійшов в село і тоді було заарештовано 48 громадян. Їх всіх немилосердно по-

били лише за те, що були українцями...

Та час минав — гоїлись рани. 1922 року новий парох, о. Іван За веруха з допомогою молоді відновив читальню, і був її головою. При читальні відновлено хор, яким проводив Іван Козловський. У 1924 р. заклали споживчу кооперативу „Згода”, яку очолював о. парох, а першим її справником був автор цього спогаду. При кооперативі був молоді чарський відділ, згодом перенесений до районної молочної в Лісних. Село для власних потреб, і для сусідніх сіл поставило цегельню за якийсь час заснували і т-во „Самопоміч”, що асекувало-забезпечувало худобу. Польська влада не допомагала відбудувати знищене війною село, то ж воно власними зусиллями знову ставало на ноги.

В тому часі староство призначило наказним війтом села Івана Недільського. Він хоч був українцем, однак не йшов по лінії потреб громади. Мав власну крамницю мішаних товарів, дозвіл на продаж алькогольних напоїв і як приватник-крамар, діяв проти інтересів споживчої кооперативи. Коли цегельня забігала про винайм частини громадського глинища для виробу цегли, він цьому відмовив. За те й друге, громада йому віддячилась, не вибираючи його до громадської ради при виборах 1927 р., так він й втратив своє наказне „комісарство”, мусів зліквідувати і свою крамницю.

Коли село хотіло відновити діяльність передвоєнного т-ва „Січ” староство не дало на це дозволу, тому в 1927 р. постало подібне за даннями т-ва „Луг”. Чужа держава і чужа ворожа влада ставили увесь час окупації перепони, але життя брало гору. Для більшої контролю над селом, влада примістила в селі станицю польської поліції. Восени 1930 р. село пережило так зв. пацифікацію. Тоді поліція згодом і військові частини розшивали стріхи будинків, перевертали стоги збіжжя чи сіна та нищили все, що в руки попало. Потерпіла тоді й кооператива „Згода”, бо там не тільки порозкидали товари, а ще й нафтою поливали понищили обладнання і книжки в домівці читальні. Понищивши українське добро, кинулись ті нелюди бити-катувати людей. Дуже потіпили тоді і на тілі і майні: учитель Іван Миколаєвич, Василь Вох, Іван Мрочко, Петро Віятик. Начальником громади був тоді Федько Штупованій, а парохом був вже о. Пясецький. Немов у відповідь на пацифікацію — в 1932 р. заклали в селі т-во „Рідна Школа” на чолі з Дмитром Королишиним, а 1933 р. — „Союз Українок” очолений Марією Федосиківною.

Всі ті важливі і цінні товариства з приходом большевиків восени 1939 р. перестали діяти. Лише споживча кооператива животіла аж до літа 1944 р., але це вже не була для села крамниця, бо краму для людей не було, це була станиця „видри-збіжжя” чи чого другого для окупантів!..

Така є коротка історія села Гиновичі на Бережанщині.

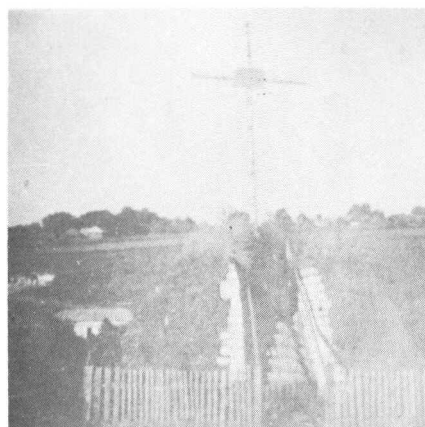
Аматорський театральний гурток при т-ві „Рідна Школа”
в селі Вівсю.

Свято на могилі Українських Січових Стрільців у селі Вівсю в 1941
р. Приграв оркестра зі Слободи Золотої.

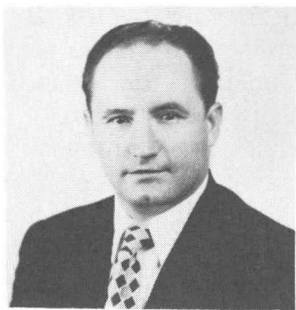

Аматорський гурток в селі Дібщу в 1929-му році.

**Насипана Могила в селі Дібщу в пошану
Борців за волю народу.**

СЕЛО ДІБЩЕ

На північний схід від Бережан розбудувалось село Дібще. Розкинене по горбовинах, воно тягнеться вздовж битої дороги, як казали колись „цісарського гостинця”. Той шлях йде на схід, через Рогатин, Бережани, Тернопіль, в напрямі річки Збруч, давнього австрійського кордону. Назва села прадоподібно походить від великих дібров, рештки яких можна було бачити ще в перших десятках 20-го сторіччя. Дібще сусідує на сході з містечком Козовою, на півдні з селом Криве, на заході з Комарівкою, а на північному сході з Козівкою. Годі певно визначити, коли воно постало, але базуючись на знахідках на цвинтарі, пам’ятниках, могилах, кам’яних плитах — припускали, що село постало в 15 сторіччі.

У 1900 р. у селі жило 1115 осіб, з них 925 українців греко-кат., 177 римо-кат. і 13 жидів. У 1939 р. всього населення було 1390 осіб, в тому українців 1240, римо-кат. 140, поляків 5, жидів не було. Розмовною мовою села, також і римо-католиків була українська мова. В часах окупації, польський уряд плянував збудувати в селі костел, на місці давньої спаленої під час війни школи, щоб тим способом відтягнути римо-католиків від української церкви.

Рівнобіжно до шляху на полудневій стороні, впливав із сильних джерел потічок. Він творив збірники води, що служили людям для прання білизни, напування худоби тощо. Коли опадів було багато, то потік перетворювався у рвучу річку. Біля шляху, приблизно на середині села, стояла здавен-давня мурована капличка із статусю Матері Божої. Кожного року в місяці травні, статую прикрашували квітами, в каплиці горіли свічки. Вважають, що каплицю побудував котрийсь нащадок роду Пуківських. Біля горбка трохи далі від каплиці, стояла мурована невелика церква св. Параскевії. В день її свята, в селі був великий празник, відправи Служб Божих у присутності не лише всіх громадян села, а й сусідніх громад. До парохії належала ще дочерна церква в селі Комарівці. На Великодні свята молодь виводила гагілки та інші забави. На церковному цвинтарі крім могил місцевих громадян, були могили Українських Січових Стрільців та вояків Української Галицької Армії з Визвольних Змагань 1918 - 19 рр. Згодом всі ті могили об’єднано в одну велику братську могилу. На великому березовому хресті виднів на таблиці напис:

ського банку, Дмитро Мартинишин — згодом пор. УГА під прибраним прізвиськом Дмитра Кренжаловського, Олекса, Іван і Анна Жуківські, Іван Майчук і Лев Рега.

Коли Галичину забрала Австрія, наше духовенство відіграло значну роль у культурно-освітньому, господарському і в політичному усвідомленні народу. Заки державна влада взялася поряdkувати й організувати школи, в селі Дібще вже діяла парохіяльна школа. В анналах села були записки, що в 1844 р. візитував парохіяльну школу інспектор, Бережанський декан о. Михайло Павликів. До школи приходили діти зі села Комарівки, що належала до нашої парохії в Дібщу. Спархіяльні шематизми показують, що в 1872 р. парохом був о. Михайло Бородайкевич, у 1885 р. — о. Карло Тилявський, а відтак о. Барановський, о. Абрагамовський, о. Будковський та о. Шанайда.

За часів о. Абрагамовського мистець Іван Гарбій відновлював розпис церкви і тоді думали парохіяни поширити церкву, однак війна перешкодила це здійснити. До першої світ. війни наше село, як також і сусідні Комарівка, Криве, Шибалин — визначались своєю оригінальною ношею, але по війні стала вона зникати. Одяг робили переважно з домотканого полотна. Жіночі спідниці так зв. „димки” прикрашувано спеціальними vzорами, що їх виконували мандрівні „димкарі”. Жінки носили на голові плетені з білих ниток чепці, обв'язувані хустками. Дівчата зав'язували голови хусточками, у святкові дні — закосичували заплетені коси; хлопці, також вбирались вже інакше по війні, як передше.

В часах ворожих окупацій, наше Дібще як і інші села Бережанщини, боролись проти окупантів на всіх відтинках національного життя. Існували і в нас УВО, опісля ОУН та інші організації національного легального характеру. Потерпіло село від усіх трьох окупантів — польського, німецько-гітлерівського та московсько-большевицького. Були у нас і пацифікації і вивози до Берези Картузької, були арешти та засуди на довгі роки. Згодом були вивози на Сибір, морди, арешти, конфіскації майна. Потім прийшли вивози до таборів в Освенцімі та інших німецьких млинів смерті. А потім знову. . .

Для вшанування пам'яті мучеників-героїв — у 1941 р. серед села, насипано високу могилу на спогад про загинутих, щоб вони були вічно молодими героями у серцях теперішніх та майбутніх поколінь українського народу, і всі довго пам'ятали, що Вони віддали своє життя за те, щоби ми у своїй Українській Державі вільними жили! . .

Михайло Пилипів, кол. підхорунжий Українських Січових Стрільців, Вибудівський Земляк.

Везуть німцям гуси. Представники кооперативи села Бишоп, „добровільно” під примусом постачають німецький харчевий уряд у 1943 р. всяким добром...